

Pumprová, Anna

**Quadruplex est sensus Sacre scripture : k výkladu čtverého smyslu Písma
připisovanému Husovi**

Studia historica Brunensia. 2009, vol. 56, iss. 1-2, pp. [89]-104

ISBN 978-80-210-5028-0

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115307>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANNA PUMPROVÁ

**QUADRUPLEX EST SENSUS SACRE SCRIPTURE:
K VÝKLADU ČTVERÉHO SMYSLU PÍSMÁ
PŘIPISOVANÉMU HUSOVI***

Quadruplex est sensus Sacre scripture: On the Interpretation of the Four Senses of Scripture Ascribed to Jan Hus

The article analyses the short treatise on the four senses of Scripture (De quadruplici sensu) preserved in several fifteenth-century manuscripts, which is tentatively ascribed to Jan Hus. The author surveys the known copies of the work (including the newly discovered ones), presents information that emerged from the preparation of its edition and examines the content and formal side of the treatise, its sources and relation to the previous tradition of interpretation of the four senses of Scripture. She also sketches the literary context of the work and explains its connection to preaching.

Key words:

Biblical exegesis, 15th-century, Bohemian Latin literature, Jan Hus, four senses of Scripture

V soupisu literární činnosti Jana Husa figuruje v kategorii „spisy sporné a pochybné“¹ skromné dílko s názvem *De quadruplici sensu Sacre scripture*. Text pojednávající o tom, jakými způsoby lze chápat a vykládat poselství Písma, nebyl doposud vydán, ani podrobněji rozebrán. V následujícím příspěvku proto představím poznatky o charakteru *De quadruplici sensu*

* Příspěvek vznikl v rámci výzkumného záměru Masarykovy univerzity v Brně *Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura* (MSM 0021622426). K citování vydaných pramenů bylo využito elektronických databází projektu *Elektronická databáze textů ke studiu a výzkumu řeckých a latinských autorů starověku, středověku a raného novověku* (MŠMT 1N04098).

¹ Bartoš, František Michálek – Spunár, Pavel: *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*. Praha 1965, s. 266–267, č. 318.

a jeho literárním kontextu, které vyplynuly z prací na edici spisku v rámci přípravy XVII. svazku *Opera omnia*.

Teorie o čtverém smyslu Písma² byla nejrozšířenější, třebaže nikoliv jedinou metodou biblické exegeze ve středověku. Postupně se utvářela již v dílech raných křesťanských autorů; za rozhodující v tomto procesu lze považovat působení Órigenovo († 253/254), v jehož díle byly přítomny všechny podstatné prvky nauky o čtverém smyslu, jak ji známe z pozdějších dob.³ V „klasické“ podobě je ovšem nejstarší formulace této teorie dochována až ve spisu vzniklém v první polovině pátého století, v *Collationes* Jana Cassiana (okolo r. 426).⁴ Ve 14. oddílu pojednání, nesoucím název *De spiritali scientia*, autor vysvětluje, že znalost křesťanské nauky je dvojího druhu: praktická, která vede k nápravě mravů a očistění od neřestí, a teore-

-
- 2 Dějinám teorie o čtverém smyslu Písma a jejímu užití u jednotlivých středověkých autorů již byla věnována řada prací, základním dílem zůstává *de Lubac*, Henri: *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture 1–2*. Paris 1959 (vycházím z anglického překladu *de Lubac*, Henri: *Medieval Exegesis: The Four Senses of Scripture 1*. Transl. by M. Sebanc. Michigan – Edinburgh 1998; *Medieval Exegesis: The Four Senses of Scripture 2*. Transl. by E. M. Macierowski. Michigan – Edinburgh 2000); velmi podnětné byly také starší příspěvky *von Dobschütz*, Ernst: *Vom vierfachen Schriftsinn. Die Geschichte einer Theorie*. In: Harnack-Ehrung. Festschrift Adolf von Harnack z. 70. Geburtstag. Leipzig 1921, s. 1–13; *Caplan*, Harry: *The Four Senses of Scriptural Interpretation and the Mediaeval Theory of Preaching*. *Speculum* 4, 1929, s. 282–290; *Smalley*, Beryl: *Stephen Langton and the Four Senses of Scripture*. *Speculum* 6, 1931, s. 60–76. Srov. také *d'Esneval*, Amaury: *Les quatre sens de l'Écriture à l'époque de Pierre le Mangeur et de Hugues de Saint-Cher*. In: *Mediaevalia christiana XIe–XIIIe siècles. Hommage à Raymonde Foreville*. Ed. C. E. Viola. Paris 1989, s. 355–368; *Blanché*, F. Albert: *Le sens littéral des Ecritures d'après St. Thomas d'Aquin*. *Revue Thomiste* 14, 1906, s. 192–212; *Gilson*, Etienne: *Michel Menot et la technique du sermon médiéval*. *Revue d'Histoire Franciscaine* 2, 1925, s. 301–360 (vyšlo také v *Gilson*, Etienne: *Les idées et les lettres*. Paris 1955², s. 93–153); *Synave*, P.: *La doctrine de St Thomas d'Aquin sur le sens littéral des Ecritures*. *Revue Biblique* 35, 1926, s. 40–65.
- 3 Explicitně však Órigenés rozeznával smysl trojí podle tří rovin, které jsou shodně přítomny v člověku i v Písmu: tělo, resp. tělesný smysl – historie; duše, resp. duševní smysl – tropologie; duch, resp. duchovní smysl – alegorie (nebo též anagóge), srov. *de Lubac*, H.: *Medieval Exegesis 1*, s. 142–150, k Órigenově významu v dějinách teorie čtverého smyslu Písma pak podrobně zde na s. 117–224. Kromě dělení na trojí nebo čtverý smysl Písma se ve středověku vyskytovala také jiná schémata, např. Angelomus z Luxeuil rozlišoval sedm smyslů, Odo z Cluny osm smyslů, srov. *Caplan*, H.: *The Four Senses*, s. 287–288; *de Lubac*, H.: *Medieval Exegesis 1*, s. 82–89.
- 4 O rozšíření a užívání teorie čtverého smyslu v Cassianově době svědčí skutečnost, že je obdobně, byť ne tak uceleně charakterizována v o něco mladším díle *Formulae spiritualis intelligentiae* současníka Eucheria z Lyonu († 449). Srov. *de Lubac*, H.: *Medieval Exegesis 1*, s. 141–142.

tická, jež spočívá v rozjímání o božských věcech a v poznání svatých smyslů. Teoretické vědění se dále dělí do dvou částí, na interpretaci historickou (*historica interpretatio*) a na chápání duchovní (*intelligentia spiritalis*), realizující se ve třech formách: alegorie, tropologie a *anagoge*.⁵ Uvedené pojmy jsou vzápětí přiblíženy názorněji: Zatímco historie je charakterizována jako poznání minulých a viditelných věcí, alegorie ukazuje, čeho byly skutečně události předobrazem. Rozlišení obou je doloženo odkazem na list sv. Pavla Galatským (4, 22–26), na nějž se při definici alegorie opakovaně odvolávala řada starších exegetů včetně Tertulliana a Órigena.⁶ *Anagoge* (později synonymně označovaná jako *anagogia*)⁷ v Cassianově pojetí pozvedá člověka od duchovních tajemství k vyšším a posvátnějším záležitostem nebeským. Tropologie podává morální výklad směřující k očištění života a účinnému poučení.⁸ Užití čtyř smyslů je prakticky ilustrováno na významech Jeruzaléma: historicky je ztotožňován s městem Židů, alegoricky s církví Kristovou, tropologicky s duší člověka a anagogicky s nebeskou obcí Boží.⁹ Uvedený příklad, vycházející rovněž ze starších interpretací, se měl v budoucnu dočkat bezpočtu opakování.¹⁰

⁵ Srov. Jan C a s s i a n u s , *Collationes* 14, 8. Ed. M. Petschenig – G. Kreuz. CSEL 13. Wien 2004², s. 404: *Sed ad expositionem scientiae de qua sumptum est sermonis exordium reuertatur. Itaque sicut superius diximus praktiké erga multas professiones ac studia deriuatur, theóretiké uero in duas diuiditur partes, id est in historicam interpretationem et intellegentiam spiritalem. ... Spiritalis autem scientiae genera sunt tria, tropologia, allegoria, anagoge...* Srov. v o n D o b s c h ü t z , E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 2.

⁶ Srov. Jan C a s s i a n u s , *Collationes* 14, 8, s. 404: *Itaque historia praeteritarum ac uisibilium agnitionem complectitur rerum, quae ita ab apostolo replicatur: scriptum est enim quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et alterum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per reppromissionem. Ad allegoriam autem pertinent quae sequuntur; quia ea quae in ueritate gesta sunt alterius sacramenti formam praefigurasse dicuntur. Haec enim, inquit, sunt duo testamenta...* K tomu blíže d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 1–9.

⁷ Latinský termín *anagogia* začal být některými latinskými spisovateli považován za překlad řeckého *anagógé*, což vedlo k jeho synonymnímu užívání, srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 180.

⁸ Srov. Jan C a s s i a n u s , *Collationes* 14, 8, s. 405: *Anagoge uero de spiritalibus mysteriis ad sublimiora quaedam et sacratiora caelorum secreta conscendens... Tropologia est moralis explanatio ad emundationem uitae et instructionem pertinens actualem...*

⁹ Srov. tamtéž, s. 405: *Igitur praedictae quattuor figurae in unum ita, si uolumus, confluunt, ut una atque eadem Hierusalem quadrifarie possit intellegi: secundum historiam ciuitas Iudaeorum, secundum allegoriam ecclesia Christi, secundum anagogen ciuitas dei illa caelestis, quae est mater omnium nostrum, secundum tropologiam anima hominis, quae frequenter hoc nomine aut increpatur aut laudatur a domino.*

¹⁰ K tomu srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 199–201.

Cassianovo dílo došlo ve středověku značného rozšíření a v návaznosti na něj byl výklad nauky o čtverém smyslu podán v rámci celé řady spisů, jako byly např. *De tabernaculis et vestibus sacerdotum* Bedy Venerabilis, *Commentaria in Exodum* Hrabana Maura, *Expositio in Cantica canticorum* Honoria Augustodunensis, *Glossa ordinaria*, *Summa theologiae* Tomáše Akvinského, *Breviloquia* Bonaventury či *Prologus de commendatione Sacrae scripturae* Mikuláše z Lyry.¹¹ Jejich prostřednictvím se s principy biblické exegeze seznamovali mimo jiné vzdělanci a literáti českého středověku. Zvláštní případ představuje v této souvislosti komentář k *Písni písni* olomouckého biskupa Roberta, cisterciáka anglického původu († 1240). Dílu je předeslán věnovací list svatokřížskému opatovi Vernherovi, v němž Robert (s pomocí, byť nepřiznanou, Řádné glosy) objasňuje podstatu čtverého smyslu Písma, aby jeho méně učený přítel mohl písni o lásce Šalomouna a Šulamítky správně porozumět.¹²

Od druhé poloviny 14. století, kdy začala působit nově založená univerzita a její teologická fakulta, se v rukopisech bohemikální proveniencí porůznu objevují samostatné poznámky a zápisky o této látce. Mají rozdílnou délku (zpravidla však nepřesahují půl folia), obsahují částečně shodné prvky a vyznačují se silnou závislostí na textech autorit: např. v rukopisu Národní knihovny v Praze (= NK ČR), VIII A 3 z druhé poloviny 14. století je na f. 155r^b–155v^a zapsáno často citované dvojverší *Littera gesta docet* Augustina z Dácie († 1282), které se rozšířilo prostřednictvím biblického komentáře Mikuláše z Lyry (1330),¹³ a za ním výklad Honoria Augustodunensis. V rukopisu NK ČR, IV B 13 (druhá polovina 14. století) je na f. 193v^a–193v^b podán výklad čtverého smyslu jména Jeruzalém se staročeskými ekvivalenty latinských termínů, doplněný opět o dvojverší *Littera*

¹¹ Doklady podává von D o b s c h ü t z , E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 11–13 a také de L u b a c , H.: *Medieval Exegesis 1–2, passim*. Dante Alighieri vyložil podle historického, alegorického, tropologického a anagogického smyslu dokonce své vlastní skladby v prozaickém spise *Convivium*, srov. v o n D o b s c h ü t z , E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 13.

¹² Srov. Robert O l o m o u c k ý , *Compilatio in Cantica canticorum*. Oberösterreichische Bibliothek Linz. Sg. Cod. Lat. 400, f. 163r. Robert zde podává nejprve etymologii jednotlivých pojmů *hystoria*, *allegoria*, *tropologia*, *anagogia*, charakterizuje jejich význam a uvádí příklady (čtverý výklad jména Sion). Prolog díla vydal B r e t h o l z , Bertold: *Die „Compilatio super Cantica canticorum“*. Ein unbekanntes Werk des Olmützer Bischofs Robert (1201–1240). Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 10, 1906, s. 293–297. Kompletní edici díla připravují v rámci projektu *Olomoucký biskup Robert jako autor výkladu Písne písni: edice a rozbor literárního pramene* (GAČR 404/08/P178).

¹³ Dvojverší se stalo součástí slavného prologu Mikuláše z Lyry k Řádné glose, cituje je také v postile k listu Galatským, srov. de L u b a c , H.: *Medieval Exegesis 1*, s. 1.

gesta docet. Rukopis NK ČR, IV H 24, f. 1r^a–1r^b (konec 14./počátek 15. století) přináší strohý výklad opírající se o Řádnou glosu. Krátký text *De quatuor modis Sacre scripture* zapsaný na f. 189v^a–189v^b rukopisu NK ČR, I F 13 (konec 14. století) byl sestaven z výroků pocházejících z Isidorových *Etymologií*, Bonaventurových *Breviloquií*, *Postilly* Huga ze st. Cher a Pseudojeronýmova výkladu Markova evangelia.¹⁴

Vedle těchto krátkých a na první pohled nepůvodních textů se v rukopisech od přelomu 14. a 15. století začíná objevovat výklad čtverého smyslu, který se vyznačuje četnějším dochováním a větším rozsahem (v úplnosti zaujímá podle hustoty a velikosti písma jedno až jedno a půl folia). F. M. Bartoš jej s pochybnostmi připisal Janu Husovi a v *Literární činnosti M. J. Husi* identifikoval celkem devět rukopisů *De quadruplici sensu*,¹⁵ desátý k nim byl přidán v *Soupisu pramenů k literární činnosti M. Jana Husa*.¹⁶ Po provedení kolace bylo nutno jeden z uvedených manuskriptů z tradice dochování spisku vyloučit. Jedná se o text s incipitem *Notandum est, quod quatuor sunt regulae Scripturarum*, zapsaný na f. 248v rukopisu XI A 14 (z let 1417–1436).¹⁷ Jeho srovnání s ostatními rukopisy totiž ukázalo, že se s *De quadruplici sensu* v užití některých motivů a ojediněle i obrátů částečně shoduje, celkově se však od něj ve struktuře, dikci i užitých autoritách dosti liší. Rozdíl je zřejmý i při konfrontaci pasáže, v níž jsou si oba výklady nejbližší, neboť vycházejí ze stejného pramene, liturgického spisu *De tabernaculo et vestibus sacerdotum* Bedy Venerabilis:

¹⁴ K uvedeným rukopisům srov. Truhlář, Josef: *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I*. Pragae 1905, s. 525–526, č. 1406 (VIII A 3 – dvojverší je součástí jednotky *Notae et quaestiones theologicae*); s. 248–249, č. 615 (IV B 13); s. 320, č. 788 (IV H 24); s. 244–248, č. 245 (I F 13).

¹⁵ Bartoš, František Michálek: *Literární činnost M. J. Husi*. Sbírkka pramenů k poznání literárního života československého 10. Praha 1948, s. 95, č. 91.

¹⁶ Bartoš, F. M. – Spunár, P.: *Soupis pramenů*, s. 266–267, č. 318.

¹⁷ Rukopis NK ČR, XI A 14 obsahuje kromě toho na f. 5r výklad *De quatuor sensibus* převzatý opět z *Expositio in Cantica canticorum* Honorii Augustodunensis 1, 1. Ed. J.-P. Migne. *Patrologiae cursus completus, series Latina* (= PL) 172. Parisiis 1854, col. 359B–D. K jeho popisu srov. Truhlář, J.: *Catalogus II*. Pragae 1905, s. 124–126, č. 2011; viz také údaje v databázi *Manuscriptorium* na adrese www.manuscriptorium.com.

¹⁸ Srov. Jan Hus, *De quadruplici sensu*, Husitské muzeum Tábor. Sg. H A 5855, p. 269; NK ČR. Sg. XI A 14, f. 248v; Beda Venerabilis, *De tabernaculo et vestibus sacerdotum* 1, 6. Ed. J.-P. Migne. PL 91. Parisiis 1850, col. 410D.

De quadruplici sensu:

Anagoicus sensus est sensus mysticus, indicans quid de triumphante ecclesia sit sperandum. Et dicitur ab „ana“, quod est „sursum“, et „gogos“, „duccio“, quasi „ducens ad superiora“ sensum; et sic „est locucio de premiis futuris et celesti vita futura apertis vel mysticis sermonibus disputans“.

NK ČR, XI A 14:

Quid est anagoge? „Ad superiora ducens locucio, que de premio futuro et ea, que in celis est, vita futura apertis sive mysticis sermonibus disputat, apertis ut: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt; mysticis ut: Beati, qui lavant stolas suas, ut illis potestas sit in ligno vite et per portas intrent in civitatem, quod est patenter dicere: Beati, qui mundant cogitationes suas et actus, ut illis potestas sit videndi Dominum Iesum, qui ait: Ego sum via, veritas et vita, et per doctrinam atque exempla precedentium patrum intrent in regnum celorum.“¹⁸

Podrobnější prostudování pramenů NK ČR, XI A 14 pak přineslo zjištění, že se jedná o kompilaci sestavenou z doslovných citací a věrných parafrází textu Řádné glosy, zmíněného spisu Bedy Venerabilis, Augustinova a Cassiodorova výkladu Žalmů a *Etymologii* Isidora ze Sevilly, k nimž byly připojeny české ekvivalenty termínů *historiace*, *allegorice*, *anagogyce* a *tropologyce*.

Okruh rukopisů *De quadruplici sensu*, sestavený F. M. Bartošem a P. Spunarem, se podařilo doplnit o čtyři nové položky: jedná se o tři úplné či téměř úplné záznamy textu, a to v rukopisech Národní knihovny v Praze (sg. V A 23, I G 13) a Moravské zemské knihovny v Brně (sg. Mk 63), a o výtah zaznamenaný v rukopise Rakouské národní knihovny ve Vídni (sg. 4519).¹⁹ Celkem tedy máme k dispozici 13 záznamů dílka.

V pěti rukopisech je text obsažen celý:

- A – Národní knihovna Praha. Sg. V A 23, f. 194v–195r (konec 14./počátek 15. století)
- C – Archiv Pražského hradu Praha. Knihovna metropolitní kapituly, sg. B 20, f. 236r–237r (konec 14./počátek 15. století)
- W2 – Rakouská národní knihovna Vídeň. Sg. 4512, f. 7v–9r (15. století)
- G – Národní knihovna Praha. Sg. X G 11, f. 321r–323r (první pol. 15. století, 1415–1450)
- M – Moravská zemská knihovna Brno (bývalá mikulovská dietrichsteinská knihovna). Sg. Mk 63, f. 371v až zadní přidešti (druhá pol. 15. století)²⁰

¹⁹ Výtah z *De quadruplici sensu* v rukopise Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek) 4519 objevila Petra Mutlová, ostatní nové rukopisy identifikovala autorka tohoto příspěvku.

²⁰ K popisům rukopisů srov. T r u h l á ř , J.: *Catalogus I*, č. 814, s. 331–332 (A); Patera, Adolf – Podlaha, Antonín: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*. Praha 1910, s. 192–194, č. 315 (C); *Tabulae codicum manu scriptorum*

Šest manuskriptů podává text spisku z velké části:

T – Husitské muzeum Tábor. Sg. HA 5855 (stará signatura R 1066), p. 268–270 (první pol. 15. století)

L – Národní knihovna Praha (původně pražská lobkovická knihovna). Sg. XXIII F 204, f. 76r–76v (15. století)

W1 – Rakouská národní knihovna Vídeň. Sg. 4515, f. 166v–167v (15. století)

E – Národní knihovna Praha. Sg. I G 13, f. 83v–84v (druhá čtvrtina 15. století)

D – Archiv Pražského hradu Praha. Knihovna metropolitní kapituly, sg. D 114, f. 178v–179v (první pol. 15. století)

B – Městská knihovna Budyšín. Sg. 8^o9, f. 251v–253r (15. století)²¹

Dva rukopisy obsahují excerpta z textu *De quadruplici sensu*:

F – Archiv Pražského hradu Praha. Knihovna metropolitní kapituly, sg. F 20, f. 176v (asi 1416–1430)

W3 – Rakouská národní knihovna Vídeň. Sg. 4519, f. 180v (15. století)²²

Jednotlivé části *De quadruplici sensu* jsou v neúplných rukopisech dochovány následovně:

Úplný text <i>De quadruplici sensu</i>	Neúplné rukopisy
1. rozlišení čtverého smyslu Písma	T, L, E, D, B, F
2. výklad každého z nich: historický smysl a trojí mystický smysl – alegorický, tropologický, anagogický	T, L, W1, E, D, B

praeter Graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum III. Wien 1869, s. 249 (W2); T r u h l á ř , J.: *Catalogus II*, s. 100, č. 1965 (G); Dokoupil, Vladislav: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Soupisy rukopisných fondů Universitní knihovny v Brně 2. Praha 1958, s. 109–110 (M). Viz také údaje v elektronické databázi rukopisů *Manuscriptorium* (k rkp. A, G, M).

21 K rukopisu T srov. Š m a h e l , František – T e l c l , Rudolf – U h l í ř , Zdeněk: *Příspěvky archivní. (Ke 130. výročí nálezů souboru středověkých rukopisů prof. Martinem Kolářem v Táboře)*. Tábořský archiv 5, 1993, s. 5–19; Bartoš, František M i c h á l e k : *Jakoubkovský sborník tábořský*. Časopis Musea Království českého 93, 1919, s. 59–62; B r o d s k ý , Pavel – H r a d i l o v á , Marta – P e t r , Stanislav – T o š n e r o v á , Marie: *Průvodce po rukopisných fondech v České republice III*. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice. Praha 2001, s. 171–172. Popisy ostatních rukopisů viz *Tabulae III*, s. 295 (W1); T r u h l á ř , J.: *Catalogus I*, č. 289, s. 290 (E); P a t e r a , A. – P o d l a h a , A.: *Soupis I*, č. 684, s. 405–406 (D); K r z e n c k , Thomas: *Die Bautzener Hussitica der ehemaligen Gersdorfschen Bibliothek*. Studie o rukopisech 31, 1995–1996, s. 153–191, zde na s. 176–177 (B). Viz také údaje v elektronické databázi rukopisů *Manuscriptorium* (k rkp. L, E).

22 K popisům rukopisů srov. P o d l a h a , A.: *Soupis II*. Praha 1922, s. 27–31, č. 866 (F); *Tabulae III*, s. 297 (W3).

3. jednotlivé smysly ukázány na příkladu Jeruzaléma a Baby-lóna	T, L, W1, E, D, B
4. vysvětlení pojmu typický smysl (<i>sensus typicus</i>)	T, L, W1, E, D, B
5. vysvětlení pojmu duchovní smysl (<i>sensus spiritualis</i>) s příklady z Bible	T, L, W1, E, D, B
6. výklad slova chrám podle čtverého smyslu Písma doložený citacemi	T, L, W1, E, D, B
7. shrnutí teorie čtverého smyslu v dvojverší (<i>Littera gesta docet</i>)	T, L, W1, E, D, B, W3
8. shrnutí teorie čtverého smyslu v próze	T, W1, E, D, B, W3
9. ukázka použití čtverého smyslu při kázání o Kristu doložená citacemi	T, W1, E, D, B, W3
10. ekvivalenty čtverého smyslu v českém jazyce	T, W1, D, F, W3
11. poučení o tom, jak vyložit čtverý smysl Písma publiku při kázání	W1, F, W3

Z hlediska obsahu a vztahu k předchozí tradici je možno *De quadruplici sensu* rozdělit na dvě části: první úsek obsahuje podrobné vysvětlení významu a fungování čtverého smyslu Písma a lze v něm vysledovat stopy staršího zpracování látky; ve druhé části je objasněno užití jednotlivých způsobů exegeze při kazatelské činnosti. V souladu s Cassianovým pojetím zde (na rozdíl od některých jiných středověkých výkladů) zůstává zachováno povědomí o primární opozici dvou hlavních významových rovin Písma: doslovné, z níž je odvozován doslovný neboli historický smysl (*historiacus sensus*), a duchovní, která zahrnuje troji jiný smysl mystický (nazývaný též tajný či skrytý), a to smysl alegorický (*allegoricus sensus*), tropologický neboli morální (*tropologicus sensus sive moralis*) a anagogický (*anagogicus sensus*).²³

Doslovný smysl, jak uvádí *De quadruplici sensu* v souladu s tradicí, popisuje *historiam rei geste*, tedy vykládá skutečnosti Písma tak, jak se udály

²³ Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 268–269: *Historiacus est sensus primo indicans historiam rei geste... Triplex autem alius sensus dicitur mysticus, id est secretus... Item nota, quod sensus typicus, et sic tipus est sensus figurativus sive similitudinarius, et sic idem est, quod sensus mysticus, parabolicus, allegoricus, anagoicus, et sic solum videtur differre a sensu historiali sive litterali, quamvis universaliter distingwantur. V řadě středověkých výkladů čtverého smyslu bylo prvotní rozlišení doslovné a duchovní významové roviny Písma (dělicí se dále na smysl alegorický, tropologický, anagogický) setřeno a čtyři smysly figurovaly bez rozdílu vedle sebe, jak dokládá např. text NK ČR, sg. XI A 14 vycházející z Řádné glosy a *De tabernaculis et vestibus sacerdotum* Bedy Venerabilis. Rovnost čtyř smyslů zde symbolizuje obraz čtyř kol, na nichž se Písmo otáčí, srov. NK ČR. Sg. XI A 14, f. 248v: *Hiis quatuor quasi quibusdam rotis tota divina Pagina volvitur*. Podle von Dobschütz, E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 12, využívali Cassianova subtilnějšího dělení především dominikáni, zatímco číselná symbolika čtyř byla bližší františkánům.*

nebo byly řečeny. Obsah pojmu je doložen etymologií slova a poukazem na jeho starověké chápání jakožto vyprávění o věcech, jimž byl vypravěč přítomen a viděl je.²⁴ Základem této charakteristiky je definice historie Isidora ze Sevilly (*Etymologiae* 1, 41, 1), převzatá od Aula Gellia.²⁵ V exegetické praxi zahrnovala doslovná interpretace textovou analýzu dané pasáže (rozbor gramatiky, lexika, rétorických figur, stylu), analýzu kontextuální (*divisio textus*, rozbor historických souvislostí, výklad reálií) a analýzu filozofickou a teologickou (sledovala otázky obojího druhu podnětené biblickým textem).²⁶

Pojetí alegorie se v našem spisku v podstatě shoduje s pojetím Cassianovým: východiskem je opět rozlišení alegorie a historie v listu Galatským (4, 22–24); jejich vzájemný poměr, u Cassiana vyjádřený tak, že skutečné události jsou předobrazem jiného tajemství, je v *De quadruplici sensu* podán z perspektivy alegorie, která odhaluje v doslovném významu biblického textu podobenství²⁷ (o Kristu a událostech Nového zákona). Ve výkladu připisovaném Husovi je navíc zmínka, že alegorie ukazuje, v co je třeba věřit: představa alegorie jako „učitelky“ víry, která vešla také do stručných shrnutí nauky o čtverém smyslu (např. *quid credas allegoria*), byla obsažena již v později často opakované a parafrázované formulí Řehoře Velikého *allegoria fidem aedificat*.²⁸

²⁴ Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 268: *Historiacus est sensus primo indicans historiam rei geste, unde dicitur ab histrin Grece, quod est videre Latine vel cognoscere, quia antiquitus nullus debebat scribere historiam, nisi qui interfuisset et scribenda vidisset. Et sic sancti, qui pro utilitate scripserunt ecclesie, habuerunt congnicionem a Domino sibi datam.*

²⁵ K převzetí definice od Gellia srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 42, 258, pozn. 7.

²⁶ K tomu podrobněji srov. D a h a n , Gilbert: *L'exégèse chrétienne de la Bible en Occident médiéval XIIe–XIVe siècle*. Paris 1999, zde zvl. s. 239–297. Právě s interpretací doslovného smyslu tedy souvisí výklad rétorických termínů *enigma*, *allegoria*, *parabola*, *paradigma* a *glossa* v rámci poučení o čtverém smyslu podaného v rukopisu NK ČR. Sg. XI A 14 (jak již bylo řečeno, jedná se z velké části o citace z Augustinova a Cassiodorova komentáře Žalmů a z *Etymologií* Isidora ze Sevilly).

²⁷ Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 268: *Allegoricus sensus est sensus mysticus primo indicans, quid sit credendum hic in via. Et allegoricus dicitur similitudinarius, quia ad similitudinem ipsius litteralis sensus gerit sensus. Et dicitur allegoria parabola et allegoricus sensus, id est parabolicus sensus; et quandoque est litteralis, sicut Galatarum 4°: Abraham habuit duos filios – ecce littera, et infra: que sunt pro allegoriam dicta – ecce allegoria.*

²⁸ Srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 113–114.

Charakteristika tropologického smyslu v *De quadruplici sensu* opět využívá etymologie. Připomíná, že tropologie pochází ze slova *tropos*²⁹ neboli *conversio*, „obrácení, protože takový způsob obrací významy“. Obrácení významu se zakládá na třech věcech: na přenášené skutečnosti (*res translata*), na skutečnosti, vůči níž je přenášení uplatňováno (*res, ad quam fit translacio*), a na jejich vzájemné podobnosti (*similitudo earum*). Příkladem takového postupu má být, vystupuje-li v textu beránek místo Krista, neboť podobnost obou vychází z jejich shodných vlastností.³⁰ Uvedený výklad odpovídá definici metafory (často označované právě termínem *translatio*), jak se utvářela pod vlivem tradice aristoteléské a latinských gramatiků,³¹ na Aristotelova *Topica* se autor ostatně jmenovitě odvolává. O postavení metafory v rámci čtverého smyslu biblického textu se vedla diskuse v řadě středověkých pojednání: náš spisek, spojující metaforu s tropologií, v ní stanul na pozici protichůdné vůči tendenci zahrnout metaforu spolu s jinými rétorickými ozdobami do sféry doslovného smyslu.³² Obrazné pojmenování však nepostihuje celý rozměr tropologické interpretace; jak *De quadruplici sensu* současně uvádí, morální smysl ukazuje, jak mravně jednat (*quomodo moraliter sit agendum*). Zdá se, že k takovému pojetí úlohy tropologie dospěl vývoj přes výklad jejího jména jakožto „řeči obrácené k nám, tedy ke způsobu našeho jednání“, a když byl pojem vztažen na lidskou bytost (a nikoliv již na gramatiku či styl), mohl se stát ekvivalentem pro „způsob bytí nebo jednání, mravy“.³³ Při tropologické interpretaci tak bylo poselství

²⁹ K tomu srov. v o n D o b s c h ü t z , E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 7, pozn. 4; d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis 2*, s. 129.

³⁰ Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 268–269: *Tropoloicus sensus sive moralis est sensus mysticus, indicans quomodo moraliter est agendum. Et dicitur a tropos, quod est conversio, quia talis modus convertit significaciones. Unde in tropo sunt tria, scilicet res translata et res, ad quam fit translacio, et similitudo earum, „omnes enim transferentes secundum similitudinem transferunt“ 6° Topicorum [6° Topicorum : Corinthiorum VI T, em. sec. CW2WILD]. Ut cum ponitur agnus pro Christo: Christus enim est agnus tropoloice, id est similitudinarie, quia ratione similitudinis, que ex quibusdam proprietatibus repertis in utrisque reperitur, ut ex mititate et mansuetudine, paciencia, que tamen equivoce dicuntur de Christo et agno, cum Christus virtuose et meritorie sit mitis, agnus vero non sic, sed naturaliter. Srov. Aristoteles latinus 5, 1–3. Topica: Translatio Boethii, fragmentum recensionis alterius et translatio anonyma 6, 2. Ed. L. Minio-Paluello. Bruxelles 1969, s. 116.*

³¹ K tomu podrobněji D a h a n , G.: *L'exégèse chrétienne de la Bible*, s. 426–435.

³² Spojování metafory s historií umožňovalo vidět doslovný smysl prorockých textů v tom, že prostřednictvím metafor vyprávějí o Kristu. Toto pojetí sílilo od 13. století a mezi jeho zastánce patřili např. Tomáš Akvinský nebo Tomáš z Chobhamu. Srov. Smalley, B.: *Stephen Langton*, s. 61–62; D a h a n , G.: *L'exégèse chrétienne de la Bible*, s. 433–434.

³³ Srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis 2*, s. 129–130.

Písma zvnitřňováno, převáděno na osobu jednotlivce, na život jednotlivé věřící duše.³⁴

Ani v poučení o anagogickém smyslu nechybí obecně rozšířená etymologie termínu ze slov *ana* (*sursum*, vzhůru) a *gogos* (*duccio*, vedení).³⁵ Vlastní definice anagogické interpretace byla převzata ze spisu *De tabernaculo et vestibus sacerdotum* Bedy Venerabilis: anagogie je charakterizována jako vedoucí k vyšším věcem, jako zjevná nebo tajemná řeč o budoucích odměnách a o životě v nebi.³⁶ Při jejím výkladu je autor *De quadruplici sensu* zvláště strohý, vypouští i Bedovy příklady zjevného či tajemného způsobu mluvy o nebeských záležitostech. Podobně jako alegorie vyučovala víře, je anagogie představována jako učící o naději (*quid de triumphante ecclesia sit sperandum*). Toho cíle dosahovala anagogická interpretace dvojím způsobem, jednak osvětlováním budoucích věcí na jejich předobrazu – evangeliích, jednak jejich bezprostředním nahlížením, mystickou kontemplací.³⁷ Výklad čtyř rovin chápání Písma doplňuje objasnění dalších dvou termínů, které se užívají jako ekvivalenty pro označení trojího mystického smyslu – *sensus tipicus* a *sensus spiritualis*.³⁸

Teoretické poučení *De quadruplici sensu* o metodě biblické exegeze ilustrují praktické ukázky: Především je to modelová interpretace Jeruzaléma, konstantní prvek tradice výkladů čtverého smyslu již od Jana Cassiana,³⁹ jenž byl u některých autorů lehce obměňován. Formulace našeho spisku je velmi blízká podání Mikuláše z Lyry: Jeruzalém značí historicky město v Judeji, alegoricky církev bojující, tropologicky duši a anagogicky církev vítěznou.⁴⁰ Analogicky k Jeruzalému pak autor vykládá ustálený literární

³⁴ Tamtéž, s. 134–143.

³⁵ Tamtéž, s. 180.

³⁶ Příslušná pasáž *De quadruplici sensu* je ocitována paralelně s doslovně přejatým textem Bedy Venerabilis v rukopise NK ČR. Sg. XI A 14 v textu na s. 94 tohoto článku.

³⁷ Srov. de Lubac, H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 179–197.

³⁸ Srov. Jan Hus, *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 269. K synonymnímu užívání pojmů smysl mystický, duchovní, typický u starověkých i středověkých křesťanských autorů srov. de Lubac, H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 19–27.

³⁹ Jak ukázal H. de Lubac, je čtverá interpretace jména Jeruzalém doložena již u Órigena, srov. de Lubac, H.: *Medieval Exegesis* 2, s. 199–201.

⁴⁰ Srov. Jan Hus, *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 269: *Exemplum istorum: Ecce Ierusalem historice significat civitatem metropolis Iudee, allegorice ecclesiam militantem, tropoloice sive moraliter animam et anagoice ecclesiam triumphantem*. K tomu srov. Mikuláš z Lyry, *Prologus de commendatione sacrae Scripturae*. Ed. J.-P. Migne. PL 113. Parisiis 1852, col. 28D–29A. Čtverou interpretaci Jeruzaléma nacházíme např. také v kázání 91 sbírky Jana Husa, *Sermones de tempore qui Collecta dicuntur*. Ed. A. Schmidtová. Pragae 1959, s. 539 (v anagogickém výkladu zde místo *ecclesia triumphans* stojí *Ierosolima celestis*).

protiklad svatého města, Babilón: v historické rovině jako město, v alegorické jako pozemskou církev zlovolníků, v tropologické jako duši v hříchu, v anagogické jako církev zatracenou.⁴¹ Třetí příklad skýtá čtverá interpretace chrámu, doložená i biblickými citacemi: z pohledu historie se jedná o kamenný chrám postavený Šalomounem, z pohledu alegorie o církev bojující, z pohledu tropologie o tělo Kristovo či samotného Krista, z pohledu anagogie o církev neboli chrám nebeské vlasti.⁴²

První část *De quadruplici sensu*, v níž je metoda biblické exegeze představena v obecné rovině, uzavírá shrnutí pojednané látky jednak v rámci disticha *Littera gesta docet*, jednak v prozaické formě: *Unde dicit factum historia, alegoria credendum, tropoloia faciendum, anagogia appetendum*.⁴³ I v druhém případě se setkáváme s tradičním prvkem výkladů nauky o čtverém smyslu, tentokrát připisovaným Hugovi ze st. Cher.⁴⁴

Druhá část *De quadruplici sensu* zasazuje předchozí pojednání o způsobech chápání výroků Písma do specifického kontextu. Autor se zde poprvé obrací k předpokládanému recipientovi dílka, kterým má být *predicator*, kazatel. Vysvětluje mu, jak má čtverý smysl Písma využít při promluvě k lidu, a to ve vztahu ke Kristově osobě: chce-li ukázat historický smysl, má vyprávět o skutecích Ježíše Krista, chce-li alegorický, má lid učit víře v Krista, chce-li tropologický, má jej vést k napodobování Kristova jednání, chce-li anagogický, má učit rozjímání o Kristu sedícím na nebesích, „neboť taková kázání přivádějí člověka k životu věčnému“.⁴⁵ Předpoklá-

41 Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 269: *Opposito modo Babilon historiace significat civitatem, allegorice ecclesiam malignancium in presenti, tropoloice animam peccatricem, anagoice vel deorsumgoice ecclesiam condempnatam etc.*

42 Tamtéž, p. 269–270: *Templum Salomonis litteraliter sive historiace est templum lapideum in Ierusalem a Salomone fabricatum... Allegorice est ecclesia militans, id est omnes sancti viatores... Tropoloice, moraliter sive mistice est corpus Christi sive ipse Christus... Anagoice significat ecclesiam sive templum celestis patrie... Chrám jako příklad čtveré interpretace užil před *De quadruplici sensu* např. Honorius Augustodunensis, *Expositio in Cantica canticorum* 1, 1, col. 359C–D.*

43 Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 270, část *unde ... factum* v základním rukopise T (stejně tak v A, B, D) chybí, byla doplněna podle rukopisu C, f. 236v (shodně GW1W3, s různoučtením *dicunt* EM).

44 Srov. v o n D o b s c h ü t z , E.: *Vom vierfachen Schriftsinn*, s. 12–13, pozn. 12; C a p l a n , H.: *The Four Senses*, s. 286–287. Srov. *Biblia cum postilla domini Hugonis cardinalis. Pars VI continens postillam super Epistolas Pauli, Actus apostolorum, Epistolas Canonicas, Apocalypsim* ad Gal. 4, 24. Ed. Conradus Leontorius. Basileae 1502 (GW 4285), col. 146v^b–147r^b.

45 Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 270: *Si ergo tu, predicator, vis historisare, narra facta Domini nostri Iesu Christi, si allegorizare, doce populum credere in Deum Iesum Christum, si tropoloizare, doce populum in moribus imitari Dominum Iesum Christum, si anagoizare, doce contemplari in celestibus sedentem*

dá se přitom, že kazatel bude muset lidu princip čtveré interpretace Písma vyložit, proto jsou připojeny staročeské ekvivalenty latinských označení jednotlivých smyslů.⁴⁶ Pro případ, že by řečník při kázání nebyl schopen příslušné termíny pohotově vyjádřit v národním jazyce, obsahuje spisek doporučení, aby je uvedl latinsky pro vzdělance a lidu je objasnil opisně.⁴⁷

Odhlédneme-li od uvádění staročeských ekvivalentů latinských termínů, které je součástí i jiných výkladů zapsaných v bohemikálních rukopisech,⁴⁸ nepodařilo se mi nalézt žádné starší nebo soudobé zpracování pokynů k aplikaci čtverého smyslu Písma při kazatelském vystoupení, podobné tomu v *De quadruplici sensu*. Sama skutečnost, že je zde poučení o teorii čtverého smyslu spjata s kazatelským vystoupením, ovšem nepřekvapuje. Vedle komentářů byla právě kázání žánrem, v němž se zásady biblické exegeze mohly nejlépe uplatnit, proto se s jejich objasňováním setkáváme často jednak v rámci exegetických spisů, zvláště jejich předmluv, jednak v rámci kazatelských příruček. Blízkost obou žánrů dokládá např. komentář ke knize Genesis Guiberta z Nogentu (*Moralia in Genesin*), od svého vzniku určený k tomu, aby kazateli poskytl materiál, jenž by mohl využít ve svých promluvách.⁴⁹ Jeho *proemium* tvoří krátké pojednání o kázání *Quo ordine sermo fieri debeat*, v němž je vysvětlováno a vyzdvižováno užívání čtverého smyslu Písma. V mladších *artes praedicandi* byla tato metoda doporučována jako jeden z postupů *dilatatio*, tedy jako jeden ze způsobů rozvíjení částí biblického verše, který byl thematem kázání.⁵⁰

Domīnum Iesum Christum. ... Hiis namque sermonibus homo in vitam ducitur eternam...

- 46 Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. T, p. 270: *Historiacus zřejmý, historiace zřejmě. Alegoricus jinomyslný neb podobný vel příkladný, alegorice jinomyslně, podobně, příkladně. Tropoloicus nraavný, ctnostný, tropoloice nraavně neb ctnostně. Anagogicus vzhóruvední nebo svrchovný, anagoice vzhóruvedně vel svrchuvedně. Za transkripci staročeských slov vděčím kolegovi Liboru Švandovi.*
- 47 Srov. Jan H u s , *De quadruplici sensu*, rkp. A, f. 195^r^b (cituji podle druhého nejlepšího rukopisu, poslední věta v T chybí): *Si quis nescit ex obrupto sic vulgariter predicando exprimere, exprimat Latine propter litteratos, si fuerint in sermone, et vulgo dicat circumlocutive, prout poterit planius explicare etc.*
- 48 Srov. např. již zmíněné rukopisy NK ČR. Sg. IV B 13, f. 193^v^a–193^v^b, NK ČR. Sg. XI A 14, f. 248^v.
- 49 Srov. C a p l a n , H.: *The Four Senses*, s. 282.
- 50 Srov. tamtéž, s. 282; C a p l a n , Harry: *Classical Rhetoric and the Mediaeval Theory of Preaching*. *Classical Philology* 2/28, 1933, s. 73–96, na s. 90 uvádí konkrétní doklady. K *artes praedicandi* obecně srov. zejména B r i s c o e , Marianne G.: *Artes praedicandi*. In: *Artes praedicandi, Artes orandi*. Ed. Briscoe, M. G. – Jaye, B. H. *Typologie des sources du moyen âge occidental* 61. Turnhout 1992, s. 7–76. K problematice tematického kázání a jeho struktury srov. např. B é r i o u , Nicole:

Jak bylo ukázáno, autor *De quadruplici sensu* usiloval o to podat zevrubné poučení o základní metodě biblické exegeze a o jejím využití v kazatelství. Řadu podnětů převzal z tisícileté tradice zpracování látky o čtverém smyslu, s výroky autorit však zacházel většinou volně – podřizoval je své dikci, nebál se je začlenit do vlastního schématu, doplnit nebo rozvinout. Spisek není prvním pokusem tohoto druhu v českém prostředí, je však pokusem samostatnějším, názornějším a praktičtěji orientovaným než texty jiné, což mohlo přispět k jeho oblíbenosti. Po formální stránce ovšem *De quadruplici sensu* nemá charakter propracovaného literárního textu; lze jej popsat jako sled poznámek k určitému tématu, které nebyly vnitřně provázány a stmeleny v souvislý celek, což se projevuje např. opakujícími se slůvky *nota* a *item*. Spíše tak představuje hrubý materiál, sestavený z pramenů a postřehů autora, vítanou pomůckou pro zvládnutí základů biblického studia a jeho uplatnění v kazatelství, s nímž uživatelé, jak se zdá, nakládali podle svých potřeb: Zatímco v rukopisu L byla zaznamenána pouze první obecná část o metodě biblické exegeze, rukopisy W3 a F přinášejí excerpta převážně z části věnované aplikaci metody při kázání. Text rukopisů L a D je nadto obohacen o doplňující poznámky – v obou jsou uvedeni hlavní představitelé výkladu Písma podle každého smyslu (Jeroným, Ambrož, Řehoř Veliký a Augustin),⁵¹ L přináší *in margine* vložku o vznešenosti Písma a teologie; oba záznamy se vyznačují i několika individuálními úpravami základního čtení.⁵²

Tím se na závěr dostáváme k úvahám o pozadí vzniku *De quadruplici sensu* a o jeho původci. Přítomnost staročeských ekvivalentů latinských termínů v nejstarších rukopisech svědčí o tom, že autorem byl Čech. Jeho ztotožnění s Husem opírá F. M. Bartoš především o dvě důležité skutečnosti: jednak že Husovo autorství uvádí index vídeňského rukopisu W2, jednak že

Les sermons latins après 1200. In: The Sermon. Ed. B. M. Kienzle. Typologie des sources du moyen âge occidental 81–83. Turnhout 2000, s. 363–447.

51 Jednotlivé smysly jsou v obou rukopisech přisuzovány různým autoritám: L uvádí na f. 76r Jeronýma jako představitele smyslu historického, Řehoře pro interpretaci alegorickou, Augustina pro tropologickou, Ambrože pro anagogickou; D uvádí na f. 179v Jeronýma pro smysl historický, Řehoře pro tropologický, Ambrože pro alegorický, Augustina pro anagogický. Opět se jedná o běžný prvek středověkých výkladů čtverého smyslu, srov. d e L u b a c , H.: *Medieval Exegesis I*, s. 4–8.

52 Jde o jiné formulace původního znění výkladu nebo drobné doplňky k němu, srov. např. T, p. 268: *...sancti, qui pro utilitate scripserunt ecclesie, habuerunt congruacionem a Domino sibi datam*, L, f. 76r: *...sancti scribentes habuerunt congruacionem scribendorum a Deo datam*; T, p. 268: *...misticus, -a, -um, id est sacer, divinus, oculus, figurativus, quia in se secretam habet divinam intelligenciam*, D, f. 178v: *...misticus, -a, -um, id est sacer, divinus, oculus, figurativus, quia in se secretam et reconditam habeat divinam intelligenciam et disputacionem*.

se spis dochoval v sousedství mistrových prací.⁵³ Prověříme-li druhý argument u všech třinácti dnes známých záznamů dílka, platí o šesti z nich (W1, W2, W3, L, F, B, všechny pocházejí z 15. století). Pokud jde o dva nejstarší identifikované záznamy spisku C a A, datované do konce 14. až počátku 15. století, přímou spojitost s Husem neprozrazují. Přinejmenším k jeho okolí však ukazuje skutečnost, že v rukopise A je *De quadruplici sensu* zapsán v sousedství *Menšího výkladu na páteř*, přepracovaného samostatného znění mistrova kratšího výkladu Otčenáše, které ze své předlohy vychází a drží se jí, ale jehož vznik nejspíše nelze spojovat s Husovým jménem.⁵⁴ Pokud bychom s vědomím, že nám pro ni zatím chybí jednoznačný důkaz, přijali hypotézu o Husově autorství, zdá se pravděpodobné také Bartošovo datování vzniku dílka do doby mistrova působení na teologické fakultě.⁵⁵ Sepísání pomůcky by tak mohlo souviset s počátky Husovy výuky kurzorické četby Písma, kterou zahájil po dosažení bakalářského gradu na podzim roku 1404 a v jejímž rámci mu byl uložen výklad sedmi kanonických epistol a části žaltáře.⁵⁶

QUADRUPLEX EST SENSUS SACRE SCRIPTURE: ZU DER HUS ZUGESCHRIEBENEN AUSLEGUNG DES VIERFACHEN SCHRIFTSINNS

Die Autorin befasst sich mit der kurzen Abhandlung über den vierfachen Sinn der hl. Schrift, die in Handschriften des 15. Jahrhunderts überliefert ist und die – mit Fragezeichen versehen – Johannes Hus zugeschrieben wird. Präsentiert werden die bekannten Niederschriften des kleinen Werks (einschließlich neu entdeckter), zugleich fasst die Vfn. die Erkenntnisse zusammen, die bei der Vorbereitung der Edition der Handschrift gewonnen wurden. Die Schrift lässt sich in zwei Teile gliedern: in eine theoretische Exegese der vier Interpretationen des biblischen Textes sowie eine Anleitung über die Verwendung der einzelnen Formen der Exegese bei der Predigtstätigkeit. Die Charakteristik der historischen, allegorischen, tropologischen und anagogischen Bedeutung sowie deren Annäherung an das Beispiel der vierfachen Interpretation von Jerusalem, wie sie im ersten Teil *De quadruplici* geboten werden, knüpfen an die tausendjährige Tradition bei der Verarbeitung dieses Stoffes an (die älteste überlieferte „klassische“ Formulierung der Theorie der vier Bedeutungen

53 Srov. B a r t o š , F. M.: *Literární činnost*, s. 95, č. 91, Bartoš, F. M. – Spunar, P.: *Soupis pramenů*, s. 266–267, č. 318.

54 Srov. *Mistr Jan Hus: Výklady*. Vyd. J. Daňhelka. Praha 1975, s. 14–15.

55 Srov. B a r t o š , F. M.: *Literární činnost*, s. 95, č. 91.

56 Srov. N o v o t n ý , Václav: *M. Jan Hus. Život a učení I. Život a dílo*. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 46. Praha 1919, s. 12, 121. Srov. též M o l n á r , Amedeo: *Husova Enarratio Psalmorum*. Theologická příloha Křesťanské revue 6, 1964, s. 67–72, zde s. 67–68.

wird in den *Collationes* des Johannes Cassianus dargelegt). Der Autor unserer Auslegung lässt sich durch diese Tradition inspirieren, doch nur selten tut er dies durch eine wörtliche Übernahme der Formulierungen; die Äußerungen der Autoritäten ordnet er zumeist seiner Diktion unter, er gliedert diese in das eigene Schema ein, ergänzt sie und entwickelt sie weiter. Damit unterschieden sich die *De quadruplici sensu* von älteren Aufzeichnungen zu diesem Stoff, die im böhmischen Milieu seit der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts häufiger zu finden sind; im Vergleich zu diesen erscheinen sie eigenständiger, anschaulicher und praktischer orientiert, was zu seiner Beliebtheit und häufigeren Überlieferung beitragen konnte. Die schmale Schrift weist nicht den Charakter eines gründlich durchgearbeiteten literarischen Textes auf, sie lässt sich als Abfolge von Anmerkungen zu einem konkreten Thema beschreiben, die innerlich nicht miteinander verknüpft sind und nicht zu einem einheitlichen Ganzen geformt wurden. Sie stellen somit eher ein Rohmaterial dar, ein willkommenes Hilfsmittel für die Beherrschung der Grundlagen des biblischen Studiums sowie deren Umsetzung in der Predigtstätigkeit, mit der die Benutzer nach ihren Bedürfnissen verfügen können (Kürzung, Exzerptsammlung). Ein eindeutiger Beweis für die Autorschaft von Johannes Hus fehlt auch weiterhin.